

Barnasáttmálinn

www.barnasattmali.is

Samningur Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins hefur verið staðfestur af flestum þjóðum heims. Ísland er skuldbundið að þjóðarétti til að virða og uppfylla ákvæði Barnasáttmáls. Lög og reglur sem gilda hér á landi eiga því að vera í samræmi við Barnasáttmálann.

- Hugtakið barn.** Barn er einstaklingur undir 18 ára aldri, nema lög heimalands þess segi annað.
- Jafnræði — bann við mismunun.** Öll börn skulu njóta réttinda Barnasáttmáls án tillits til kynþáttar, litarháttar, kynferðis, tungu, trúar, stjórnmálaskoðana, ætternis, fötlunar, félagslegrar stöðu eða annarra aðstæðna þeirra eða stöðu eða athafna foreldra þeirra.
- Það sem barninu er fyrir bestu.** Allar ákvarðanir eða ráðstafanir yfirvalda er varða börn skulu byggðar á því sem er börnum fyrir bestu. Setja á lög og reglur sem tryggja börnum þá vernd og umönnun sem velferð þeirra krefst. Aðildarríki eiga að sjá til þess að stofnanir sem annast börn uppfylli reglur sem stjórnvöld hafa sett, sérstaklega um öryggi, heilsuvernd, fjölda og hæfni starfsmanna og yfrumsjón.
- Ábyrgð aðildarríkja.** Aðildarríki eiga að tryggja börnum þau réttindi sem Barnasáttmálinn kveður á um eftir því sem þau framast geta, m.a. með lögum og reglum. Ríkin skulu hjálpast að þannig að öllum börnum verði tryggð þessi réttindi.
- Ábyrgð foreldra.** Aðildarríki eiga að virða ábyrgð, réttindi og skyldur foreldra til að veita börnum sínum leiðsögn og stuðning í samræmi við þroska þeirra.
- Réttur til lífs og þroska.** Sérhvert barn á meðfæddan rétt til lífs og skulu aðildarríkin tryggja að það megi lífa og þroskast.
- Réttur til nafns og ríkisfangs.** Börn skal skrá við fæðingu. Þá eiga þau einnig rétt á nafni og ríkisfangi og að þekkja og njóta umönnunar foreldra sinna eftir því sem unnt er.
- Réttur til að halda persónulegum auðkennum.** Aðildarríkjum er skylt að virða rétt barns til að halda persónulegum auðkennum sínum svo sem ríkisfangi, nafni og fjölskyldutengslum.
- Aðskilnaður frá foreldrum.** Aðildarríki skulu tryggja að börn verði ekki skilin frá foreldrum sínum nema ef velferð barnanna verður ekki tryggð með öðru móti. Barn sem ekki elst upp hjá báðum foreldrum á rétt á að umgangast þá báða reglulega nema það sé andstætt hagsmunum þess.
- Endurfundur fjölskyldu.** Barn sem á foreldra búsetta í mismunandi ríkjum á rétt á að halda persónulegum tengslum við þá báða ef mögulegt er. Aðildarríkjum ber að stuðla að sameiningu eða endurfundum sundraðra fjölskyldna með því að auðvelda ferðir milli ríka.
- Vernd gegn brottnámi.** Aðildarríkin skulu tryggja það að börn séu ekki flutt ólöglega úr landi og haldið erlendis og skulu gera um það samninga við önnur ríki.
- Réttur til að láta skoðanir sínar í ljós og til að hafa áhrif.** Börn eiga rétt á að láta í ljós skoðanir sínar í öllum málum er varða þau og að tekið sé réttmætt tillit til skoðana þeirra í samræmi við aldur þeirra og þroska. Börnum skal veitt tækifæri til að tjá sig um eigin málefni við málsmeðferð fyrir dómi eða stjórnvaldi.
- Tjáningarfrelsi.** Börn eiga rétt á að tjá sig nema það brjóti gegn almennu siðgæði, skaði mannorð eða brjóti gegn réttindum annarra. Börn eiga rétt á að leita sér upplýsinga, taka við upplýsingum og koma þeim á framfæri.
- Skoðana- og trúfrelsi.** Aðildarríki skulu virða rétt barna til frjálstrar hugsunar, sannfæringar og trúar. Aðildarríkjum ber að virða rétt og skyldur foreldra til að leiðbeina börnum sínum í þeim efnum.
- Félagafrelsi.** Börn eiga rétt á að stofna félög og koma saman með friðsömum hætti nema það brjóti gegn réttindum annarra eða ógni öryggi þjóðarinnar.
- Friðhelgi fjölskyldu og einkalífs.** Börn eiga rétt á vernd gegn gerræðislegum eða ólögætum afskiptum af einkalífi sínu, fjölskyldu, heimili, bréfum og gegn árásum á mannorð.
- Aðgangur að upplýsingum.** Börn skulu hafa aðgang að innlendum og erlendum upplýsingum og öðru efni sem stuðlar að alhliða þroska þeirra og sem þau njóta góðs af félagslega og menningarlega. Aðildarríkjum ber jafnframt skylda til að vernda börn fyrir efni sem skaðað getur velferð þeirra.
- Uppeldi og þroski.** Foreldrar bera sameiginlega ábyrgð á uppeldi barna sinna og skulu taka mið af því sem börnunum er fyrir bestu. Stjórnvöldum ber að veita foreldrum viðeigandi aðstoð við að rækja uppeldisskyldur sínar og sjá til þess að byggðar séu upp stofnanir og þjónusta veitt til umönnunar barna.
- Vernd gegn ofbeldi og vanrækslu.** Börn eiga rétt á vernd gegn hvers kyns líkamlegu, andlegu og kynferðislegu ofbeldi, misnotkun, skayingarleysi og vanrækslu, innan eða utan heimilis. Stjórnvöld skulu veita börnum sem sætt hafa illri meðferð og fjölskyldum þeirra viðeigandi stuðning.
- Umönnun utan fjölskyldu.** Barni sem getur ekki búið hjá fjölskyldu sinni, tímabundið eða til framtíðar, skal tryggð önnur umönnun, s.s. fóstur, ættleiðing eða vistun á stofnun sem annast börn.
- Ættleiðing.** Þegar börn eru ættleidd innanlands eða á milli landa skal það gert með leyfi stjórnvalda. Alltaf skulu hagsmunir barnanna hafðir að leiðarljósi.
- Börn sem flóttamenn.** Börn sem telja sig vera eða eru talin flóttamenn eiga rétt á vernd og stuðningi hvort sem þau eru ein eða í fylgd foreldra eða annarra. Jafnframt skal börnunum tryggð aðstoð við að leita uppi foreldra eða fjölskyldu.
- Fötluð börn.** Andlega eða líkamlega fötluð börn eiga að búa við aðstæður sem tryggja virðingu þeirra og stuðla að sjálfsbjörg þeirra og virkri þátttöku í samfélaginu. Þau skulu njóta sérstakrar umönnunar, eiga aðgang að menntun, þjálfun, heilbrigðisþjónustu, endurhæfingu, starfsundirbúningi og tómstundaiðju.
- Heilsuvernd barna.** Börn eiga rétt á að njóta besta mögulegs heilsufars sem hægt er að tryggja, s.s. með læknaaðstoð og heilbrigðisþjónustu. Aðildarríki skulu gera ráðstafanir til að draga úr barnadauða, berjast gegn sjúkdómum og vannæringu, stuðla að fræðslu um heilbriggt lífni og reyna að ryðja úr vegi hefðum sem eru skaðlegar heilsu barna. Barnshafandi konur og mæður ungbarna eiga rétt á heilsugæslu.
- Eftirlit með vistun utan heimilis.** Barn sem vistað er utan heimilis síns og fjarri fjölskyldu sinni, til þess að vernda líkamlega eða andlega heilsu þess, á rétt á því að stjórnvöld hafi reglulega eftirlit með meðferð og aðstæðum á stofnuninni eða heimilinu sem barnið dvelst á.
- Félagsleg aðstoð.** Börn eiga rétt á félagslegri aðstoð og bótum, ef við á, og skulu yfirvöld tryggja þann rétt.
- Lífsskilyrði.** Börn eiga rétt á að búa við aðstæður sem stuðla að líkamlegum, andlegum og félagslegum þroska og bera foreldrar höfuðábyrgð á lífsskilyrðum og framfærslu barna sinna. Aðildarríki skulu tryggja foreldrum fjárhagsaðstoð og stuðningsúræði ef þörf krefur. Jafnframt skulu aðildarríkin tryggja hverju barni innheimtu framfærslueyri frá þeim sem ber fjárhagslega ábyrgð á barninu, hvort sem viðkomandi býr innanlands eða í útlöndum.
- Menntun.** Börn eiga rétt á grunnmenntun án endurgjalds og skulu eiga kost á framhaldsmenntun og upplýsingum og ráðgjöf um nám og störf. Aðildarríkjum ber að koma á skólaskyldu, gera ráðstafanir sem stuðla að reglulegri skólasókn og reyna að draga úr brottfalli nemenda. Agi í skólum skal samrýmast mannlegri reisn barnsins og vera í samræmi við sáttmála þennan.
- Markmið menntunar.** Menntun á að gefa börnum tækifæri til að þroskast á eigin forsendum, rækta hæfileika sína og undirbúa þau til að lífa ábyrgu lífi í frjálsu þjóðfélagi í anda skilnings, friðar, umburðarlyndis, jafnréttis kynjanna og vináttu allra þjóða og þjóðernishópa. Stuðla ber að virðingu fyrir mannréttindum, mismunandi menningarlegri arfleifð, tungu og gildismati, öðru fólki og náttúrulegu umhverfi mannsins.
- Minnihlutahópar.** Börnum sem tilheyra minnihlutahópum skal ekki bannað að njóta eigin menningar, iðka eigin trú eða nota eigið tungumál í samfélagi með öðrum í hópnum.
- Hvild og tómstundir.** Börn eiga rétt á hvild, tómstundum, leikjum og skemmtunum sem hæfa aldri þeirra og til frjálstrar þátttöku í menningarlífi og listum.
- Vinnuvernd.** Börn eiga rétt á vernd gegn arðrání og vinnu sem spillir eða hindrar nám þeirra eða skaðar heilsu þeirra og þroska. Ríki skulu setja lög um vinnuvernd barna.
- Ávana- og fíkniefni.** Börn eiga rétt á vernd gegn ólöglegri notkun ávana- og fíkniefna og gegn því að þau séu notuð við ólöglega framleiðslu slíkra efna og verslun með þau.
- Kynferðislegt ofbeldi.** Börn eiga rétt á vernd gegn hvers kyns kynferðislegu ofbeldi, s.s. þátttöku í hvers kyns kynferðislegri hättsemi, vændi eða klámi.
- Brottnám, sala og verslun með börn.** Aðildarríki skulu gera allt sem við á til að koma í veg fyrir brott nám barna og verslun með börn í hvaða tilgangi sem er.
- Önnur misnotkun.** Börn eiga rétt á vernd gegn hvers kyns annarri misnotkun sem á einhvern hátt getur stefnt velferð þeirra í hættu.
- Frelsisvipting, ill meðferð og refsingar.** Börn sem svipt eru frelsi sínu eiga rétt á mannúðlegri meðferð, lögfræðilegri og/ eða annarri aðstoð til að fá mál sitt borið undir dómstól eða stjórnvald og rétt á að fá skjótan úrskurð í málinu. Ekki má beita börn pyndingum eða annarri grimmilegri, ómannúðlegri eða niðurlægjandi meðferð eða refsingu. Ekki skal dæma börn til dauða eða í lífstíðarfangelsi án möguleika á lausn. Börn í fangelsum eða á sambærilegum stofnunum eiga rétt á að halda sambandi við fjölskyldur sínar.
- Vopnuð átök.** Tryggja skal börnum á átakasvæðum vernd og umönnun. Börn yngri en 15 ára eiga ekki að taka þátt í vopnaviðskiptum eða sinna herþjónustu.
- Bati og aðlögun.** Tryggt skal að börn sem sætt hafa vanrækslu, misnotkun, grimmilegri eða vanvirðandi meðferð eða eru fórnarlömb átaka, fái viðeigandi meðferð til að ná bata og aðlagast samfélaginu.
- Afbrot og málsmeðferð.** Barn sem er grunað, ásakað eða fundið sekt um afbrot á rétt á réttlátri málsmeðferð sem styrkir vitund þess um mánngildi, virðingu fyrir mannréttindum og tekur tillit til aldurs þess. Börn sem brjóta af sér eiga rétt á viðeigandi lögfræðiaðstoð, meðferð og endurhæfingu. Aðildarríkin skulu lögbinda sakhæfisaldur.
- Betri réttur gildir.** Ef lög og reglur aðildarríkja eða alþjóðalög tryggja börnum betri rétt en segir til um í Barnasáttmálanum skulu þau gilda framar honum.
- Kynning og eftirlit.** Aðildarríki skuldbinda sig til að kynna meginreglur og ákvæði Barnasáttmálsins víða með viðeigandi og virkum hætti, jafnt börnum og fullorðnum. Barnaréttarnefnd Sameinuðu þjóðanna fylgist með að aðildarríkin framfylgi Barnasáttmálanum. Aðildarríkin gefa Sameinuðu þjóðunum skýrslur um hvað þau hafa gert til þess að uppfylla sáttmálann.
- Undirritun og fullgilding.** Öll ríki mega gerast aðilar að Barnasáttmálanum. Í þessum hluta er fjallað um undirritun, fullgilding og endanlegan frágang Barnasáttmálsins, hvernig ber að framfylgja honum og ýmis tæknileg atriði er lúta að honum.

